

TORGNY HÅSTAD

Köprätt

– och annan kontraktsrätt

Tillägg till den
sjunde upplagan

§
iUSTUS
FÖRLAG

Detta Tillägg innehåller kompletteringar till min bok Köprätt och annan kontraktsrätt 7:e upplagan 2022. Det är främst fråga om nya prejudikat och information om den nya konsumentköplagen som trätt i kraft den 1 maj 2022 sedan riksdagen antagit proposition 2021/22:85. Dessutom finns några andra kompletteringar till texten i 7:e upplagan samt ett par rättelser.

Framställningen rymmer flera rättsfallsanalyser och uppfyller därmed ett viktigt mål för utbildningen vid universiteten: träning i kritiskt tänkande.

Texten är införd i den ordning som ämnena behandlas i boken och med sidhänvisningar, så att det blir enkelt att läsa kompletteringen parallellt med boken.

Tillägget finns fritt nedladdningsbart på Iustus förlags hemsida - iustus.se.

s. 32 ff. Handelsbruk

Köplagen är enligt sin 3 § inte tillämplig, om annat följer av *handelsbruk eller annan sedvänja som måste anses bindande för parterna*. En motsvarande bestämmelse finns i många andra helt eller delvis dispositiva förmögenhetsrättsliga lagar.

Handelsbruk bildas ofta genom att ett standardavtal får stor tillämpning. Så länge standardvillkoren är bara *avtalsvillkor*, kan de åsidosättas med stöd av 36 § avtalslagen i den mån de är oskäliga. Om standardvillkoren blivit handelsbruk är 36 § avtalslagen emellertid inte tillämplig (jfr NJA 2010 s. 467).

I 1905 års köplag och ett flertal andra kontraktuella lagar angavs utan reservation att handelsbruk åsidosätter köplagen et cetera. Mot detta framställde Karlgren invändningar i monografin Kutym och rättsregel. Han menade att handelsbruk ger domstolar en *möjlighet* att tillämpa handelsbruk i stället för lagen utan att domstolarna behöver fingera en överenskommelse om detta men att handelsbruk *inte är bindande*. Åsikten, som delades av andra, har medfört ett tillägg i nya köplagen och motsvarande lagar. Ett oskäligt handelsbruk kan alltså åsidosättas.¹ Prövningen kan göras avseende varje enskilt villkor för sig.²

I NJA 2022 s. 574 var frågorna huruvida det nordiska standardavtalet rörande spedition, NSAB, hade sådan utbredning och stadga samt allsidig balans att dess § 14 skulle tillämpas i ett fall där uppdragsgivaren gått i konkurs. Bestämmelsen lyder:

”Speditören har retentionsrätt samt panträtt i gods som är under dennes kontroll för alla å godset vilande kostnader ... samt för speditörens alla övriga fordringar på uppdragsgivaren härrörande från uppdrag i enlighet med § 3.”

---

¹ Se prop. 1988/89:76 s. 66.

² Jfr Heidbrink i JT 2022/23 s. 122 ff.

I § 3 sägs att fordringen ska grunda sig på ett (annat) uppdrag från uppdragsgivaren. Syftet med den *kopplade panträtten* är att speditören ska våga lämna ut varor på kredit när han kan räkna med att få nya uppdrag från samma uppdragsgivare.³

HD kom efter det att Transportindustriförbundet ingett ett yttrande fram till att NSAB hade *erforderlig spridning och stadga* för att vara handelsbruk. Rörande frågan om handelsbruket måste anses bindande (i alla delar) anförde HD att standardavtalet var förhandlat mellan Transportindustriförbundet och Svenskt näringsliv och hade en förebild i 15 § kommissionslagen. Standardavtalet ansågs "därför" vara *balanserat*. HD uttalade även att det krävs *särskilda skäl för att ett handelsbruk inte ska anses bindande* (p. 35).

Det betydde att tredje män, som antingen deponerat varor hos speditörens uppdragsgivare eller mer troligt köpt varor från denne, fick finna sig i att deras varor togs i anspråk i uppdragsgivarens konkurs för att med förmånsrätt enligt 3 § förmånsrättslagen användas till betalning av speditörens alla fordringar mot uppdragsgivaren, oavsett om fordringarna avsåg hantering av varor som tillhörde tredje man.

De rättsliga slutsatserna av att NSAB bevisats vara ett handelsbruk är dåligt förankrade i 3 § köplagen och allmänna förmögenhetsrättsliga principer.

Till att börja med gäller detta kravet på särskilda skäl för åsidosättande av handelsbruk. Orden "måste anses bindande" innehåller ett positivt krav, som syftar till att ersätta 36 § avtalslagen och som inte bör förminska i praxis, särskilt som parterna inte ens har avtalat om handelsbruket. Varför ska en osed bli bindande bara därför att den är allmänt spridd?

Enligt allmänna rättsprinciper måste ägaren godkänna en pantsättning av sin egendom för att panträtten ska gälla i den. Det är verklighetsfrämmande att en deponent eller en köpare av varor från uppdragsgivaren skulle godkänna att varorna pantsätts för uppdragsgivarens alla skulder till speditören. Möjligen kunde man intolka att deponenten/köparen, när depositarien/säljaren åtagit sig att ombesörja en transport, godkänt att varorna pantsätts för speditörens fordringar hänförliga till just dessa varor. Men inte ens det är givet om det avtalats att uppdragsgivaren ska stå för dessa kostnader. I den mån godkännande saknas, måste speditören ha gjort ett extinktivt godtrosvörvärv enligt 2 och 8 §§ lagen om godtrosvörvärv av lösöre. Men detta förutsätter att speditören inte haft något skäl att misstänka att varorna var deponerade eller sålda eller att uppdragsgivaren av annan anledning saknade behörighet. Skäl till sådan misstanke föreligger praktiskt taget alltid när varumottagaren är en annan än uppdragsgivaren.⁴

Det är en sak att två parter genom att sluta avtal med varandra kan bli bundna av ett handelsbruk, med viss censur. En annan sak är, huruvida de genom att sluta ett avtal kan aktivera ett handelsbruk som går ut över en tredje man, alltså *avtala till nackdel för tredje man*. HD har rättfärdigat sin bedömning, att § 14 NSAB är balanserad, med att också 15 §

---

³ En sådan pantsättning inom tre månader före konkursansökan för tidigare uppkommen skuld var tidigare alltid återvinningsbar enligt 4 kap.12 § konkurslagen (se NJA 1987 s. 320), men numera ska pantsättningen inte återvinnas enligt denna bestämmelse om den var ordinär. Se dock 4 kap. 5 § konkurslagen.

⁴ Se min bok Sakrätt, 6 uppl. 1996, s. 73.

kommissionslagen innehåller en kopplad panträtt. Därvid har HD förbisett att den panträtt som där uppkommer direkt genom lag gäller *endast i uppdragsgivarens (kommittentens) egendom*. I paragrafens första stycke står just detta, och i andra stycket att kommissionären har panträtt *enligt första stycket* med anledning av ett annat kommissionsuppdrag för kommittenten än det där fordran har uppkommit (om, dessutom, uppdraget faller inom näringsverksamhet som kommittenten bedriver).

HD:s uppfattning innebär att uppdragsgivaren gör sig skyldig till *olovligt förfogande* enligt 10 kap. 4 § brottsbalken när han överlämnar deponerade eller sålda varor till speditören, oavsett om varumottagarens äganderätt är absolut sakrättsligt skyddad (jfr NJA 1924 s. 329); det räcker att äganderätt är "tillförsäkrad" annan.⁵ Vore det inte även av detta skäl bättre att hålla tredje mans egendom utanför § 14 NSAB, så att uppdragsgivare slipper riskera straff? Speditören klarar sig förmodligen från medverkansansvar om han inte varit aktiv vid uppdragets tillkomst (*concursum necessarius*).

Det bör dessutom observeras att en domstol som behandlar ett utdelningsförslag i konkurs ska *ex officio* pröva om utdelningsförslaget kränker någons rätt i konkursen.⁶

Anta till sist – som ett test på den antagna rättsgrundsatsens rimlighet – att franska staten lånar ut Leonardo da Vincis Mona Lisa till ett nordiskt museum och att detta museum sedan skickar tillbaka målningen med anlitan av en speditör hos vilken museet häftar i stor, förfallen skuld. Ska speditören tillåtas omedelbart sälja Mona Lisa för att få täckning för alla sina gamla fordringar hos museet?

---

⁵ Med Hessler's terminologi föreligger då *relativt* sakrättsligt skydd mot ondtröende singularsuccessor men inte absolut sakrättsligt skydd även mot godtröende singularsuccessor och motpartens borgenärer.

⁶ Se konkurslagen 10 kap. 7 §.

s. 35, 55, 117, 175 ff. **Vilken är den allmänna, utfyllande grunden för skadeståndsskyldighet vid avtalsbrott i kontraktsförhållanden?**

1905 års köplag hade stor betydelse för utformningen av allmänna förmögenhetsrättsliga grundsatsar. Det beror naturligtvis på att en mängd allmänna förmögenhetsrättsliga problem där fick övertygande lösningar, medan många andra kontraktstyper blivit oreglerade i lag och därmed har behövt lösas med hjälp av allmänna rättsgrundsatsar (analogier). När vi nu har fått en ny köplag år 1990, undrar man om denna lags nyheter förändrar den allmänna kontraktsrätten. Det gäller framför allt den nya köplagens regler om skadestånd vid kontraktsbrott, där vi slopat 1905 års köplags indelning i köp av individuellt bestämt gods (speciesköp) och köp av generiskt bestämt gods (genusköp eller leveransavtal)⁷ och infört ett s.k. kontrollansvar för direkta skador. Frågan är nyligen behandlad av Sandvik i JT 2014/15 s. 369 ff., varvid märks att Finland år 1990 infört samma nya köplag som Sverige. Även Norge har gjort denna reform, medan Danmark hållit fast vid 1905 års lag, främst för att danskarna inte gillade den nya köplagens differentiering av direkta och indirekta skador.

HD har nyligen två gånger uttalat sig om vilken som är den allmänna kontraktsrättsliga principen om skadeståndsskyldighet på grund av avtalsbrott i svensk rätt.

I NJA 2020 s. 115 om obefogad uppsägning av ett försäkringsavtal (de försvunna korna) skrev HD under rubriken Skadeståndsansvar vid obefogad uppsägning.

20. Enligt allmänna kontraktsrättsliga principer gäller att en avtalsbrytande part är skadeståndsskyldig för skador till följd av ett avtalsbrott men att skadeståndsskyldighet i allmänhet förutsätter oaktsamhet, såvida det inte finns någon garanti eller annan särskild utfästelse eller annat följer av särskild lagstiftning (jfr t.ex. NJA 2012 s. 725 p. 21 med hänvisningar).

Vad är det HD säger? Att en avtalsbrytande part är skadeståndsskyldig (strikt) men att skadeståndsskyldighet i allmänhet, d.v.s. i andra fall än vid avtalsbrott, förutsätter oaktsamhet etc.? Eller att part är skadeståndsskyldig vid avtalsbrott men att *denna* skadeståndsskyldighet (=skadeståndsskyldigheten) i allmänhet förutsätter oaktsamhet? Hänvisningen till NJA 2012 s. 725 p. 21 talar för den senare tolkningen. Detsamma följer av att en särskild utfästelse

---

⁷ I litteraturen och i NJA 2009 s. 500 har begreppet *fungibel* använts om egendom där de enskilda exemplaren *i sig* saknar individuella drag och allmänt betraktas som likvärdiga. Men det finns författare som hävdar att egendom kan vara fungibel *bara i relation till ett visst avtal* (fungibelt köp). Allmänspråkligt är denna terminologi inte felaktig – termen fungibel finns inte i någon lagtext – men är definitionen rationell? Vi har sedan mer än 100 år de vedertagna termerna genusköp och generiskt bestämt köp. Att tala om fungibla köp i samma betydelse är överflödigt. Det behövs en term för egendom där de enskilda exemplaren *i sig* saknar individuella drag, för att avgränsa egendom på vilken lagen om redovisningsmedel blir analogiskt tillämplig. Om fungibel blir detsamma som generiskt bestämt i ett avtal, behöver vi en *ny* term för egendom som *i sig* saknar individuella drag och på vilken lagen om redovisningsmedel är analogiskt tillämplig. Var finns poängen med att kalla geparder för leoparder och sedan behöva uppfinna ett nytt ord för geparder? Ett köp av *individuellt bestämt* egendom – t.ex. den tennisboll med vilken Mats Wilander slog in matchbollen mot Ivan Lendl i US Open-finalen 1988 – kan alltså enligt gammal och av HD i NJA 2009 s. 500 använd terminologi avse *fungibel* egendom. Även termen *halvgeneriskt* köp är etablerad och kan avse en av de inmot 300 US Open-bollar som användes i den matchen. Att det kan finnas små skillnader mellan enskilda exemplar av fungibel egendom saknar betydelse för terminologin. Ofta föreligger då ett fel avseende ett exemplar; t.ex. är en av pingisbollarna i förpackningen av trestjärniga Nittaku inte perfekt rund.

aktualiseras bara eller främst efter avtalsbrott i ett kontraktsförhållande (jfr 40 § köplagen) samt att HD inte hade något skäl att uttala sig om skadeståndsskyldighet generellt.

I det efterföljande NJA 2023 s. 738 hade HD beviljat prövningstillstånd för att ta ställning till "frågan om förstahandshyresgästens ansvar när andrahandshyresgästen kvarstannar i lägenheten efter att hyrestiden har löpt ut" (p. 3). Ordet "ansvar" rymmer flera frågor, bl.a. principalansvar samt utgivande av vederlag på annan grund (t.ex. obehörig vinst) än skadeståndsskyldighet. Men beträffande grundförutsättningarna för skadestånd i avtalsförhållanden uttalade HD:

37. Om hyresgästen stannar kvar ... bryter han eller hon mot en avtalsrättslig förpliktelse. Allmänna principer om skadeståndsansvar på grund av avtalsbrott bör då gälla. Det innebär att hyresgästen är skyldig att ersätta hyresvärden för den skada som värden orsakas av avtalsbrottet.

42. Slutsatsen är att förstahandshyresgästen ... begår ett avtalsbrott och blir därmed skyldig att ersätta hyresvärden för den skada som hyresvärden orsakas genom avtalsbrottet. (Jfr p. 37.)

47. ... RH är i egenskap av förstahandshyresgäst ansvarig gentemot hyresvärden för andrahandshyresgästens kvarstannande. Det innebär att hon gjort sig skyldig till ett avtalsbrott. M.H. är därför ansvarig för att ersätta Viktoriahem för den skada som bolaget har orsakats på grund av avtalsbrottet. (Se p. 42.)

HD slår här fast tre gånger att en part som begår ett avtalsbrott enligt allmänna principer är skadeståndsskyldig, d.v.s. strikt. Rättsgrundsatsen är en annan än den som, enligt ovannämnd tolkning, tillämpades i NJA 2020 s. 115, men avvikelserna föranledde inte plenum.⁸ Varför ska domare som inte deltog 2023 anse sig bundna av det prejudikatet om de anser att 2020 års avgörande är bättre?

Ett starkt skäl till att bortse från den i NJA 2023 s. 738 antagna principen om strikt skadeståndsansvar för avtalsbrott är att principen saknar förankring i kontraktsrättsliga lagar. I de allra flesta fall krävs något ytterligare, antingen vårdslöshet, presumerad vårdslöshet, utfästelse eller en utlösande orsak som låg inom den avtalsbrytandes kontroll. Se köplagen 27 och 40 §§, jordabalken 4 kap. 19 § samt lagarna om handelsagentur 34 § och kommission 43 §. Inte ens inom konsumenträtten är näringsidkaren strikt skadeståndsskyldig vid avtalsbrott, se konsumentköplagen 6 kap. 1 § och konsumenttjänstlagen 31 §, båda med kontrollansvar, vilket dock omfattar även indirekta skador. Vid reformen av kommissionslagen blev kommitténs förslag i SOU 2005:120 (43 §) om kontrollansvar inte godtaget ens för professionella kommissionärens del. Eftersom vårdslöshet räcker, bör även svek eller uppsåt räcka (se 42 § 1905 års köplag och NJA 2014 s. 960).

Att skadeståndsansvaret kan förefalla strikt i de fall då själva kontraktsbrottet kräver vårdslöshet, som vid omsorgsförpliktelser, varvid culpabedömningen inte behöver upprepas,⁹ kan inte åberopas som ett stöd för en allmän princip om strikt ansvar för avtalsbrott. Inte heller bör skadeståndsansvaret för avsaknad av kärnegenskaper (NJA 1978 s. 307) åberopas,

---

⁸ Om plenum, se 3 kap. 6 § rättegångsbalken.

⁹ Se min SOU 2005:120, Fondkommission, s. 220.

eftersom sådant ansvar hittills erkänts bara i fastighetsrätten och gränsar till ett ansvar för egenskaper som enligt 4 kap. 19 § JB kan anses tillförsäkrade. Men vid rättsliga fel finns ett strikt ansvar med undantag för fall där köparen var i ond tro; ofta har säljaren känt till belastningen och bort göra ett förbehåll, men ibland har säljaren varit i god tro men blir ändå ansvarig utom om köparen var i ond tro (41 § köplagen och 4 kap. 17 § JB).

Det är lämpligt att HD vid tillfälle beviljar prövningstillstånd i ett mål där den allmänna utfyllande principen om skadeståndsskyldighet för avtalsbrott blir *ratio decidendi*,

s. 82 ff. och 126 ff. **Påföljdsfriskrivningar**

Enligt förarbetena till 1990 års köplag ska en uppgift under marknadsföringen inte föranleda ansvar enligt 18 § utan anses vara tydligt rättad, om det ”i vart fall framgår att uppgiften är osäker”.¹⁰

I NJA 2016 s. 237 hade en bostadsrätt sålts från en näringsidkare till en annan med uppgiften att lokalens area var 1295 kvm ”enligt bostadsrättsföreningen”. Arean var emellertid mindre. HD uttalade att ansvaret enligt 18 § inte minskar säljarens ansvar enligt 17 § och – överraskande – att uppgiften gjorde att det följde av avtalet att arean skulle vara 1295 kvm ”eftersom uppgiften härrörde från säljaren.” Varför skulle inte säljarens tydliga reservation för areauppgiftens riktighet ha samma verkan enligt 17 § som enligt 18 §?

I avtalet hade köparen dessutom *avsagt sig alla anspråk på grund av fel utom* vid garantier. HD ansåg inte att areauppgiften var en garanti men uttalade att det skulle uppstå en motstridighet, om en part kunde lämna en uppgift och därefter friskriva sig från allt ansvar genom en allmän friskrivning. Den underkändes därför.

Det framgår inte av domskälen att HD observerat att precis samma generella friskrivning fanns i NJA 1975 s. 545 rörande överlåtelse av ett tio år gammalt enfamiljshus mellan två jämställda parter; HD betonade att det inte rörde sig om försäljning från en näringsidkare av ett nybyggt hus till en konsument. Huset saknade diffusionsspärr, vilket säljaren inte kände till. Friskrivningen godtogs av HD, eftersom den ansågs vara tydlig och då en lång konkret uppräkningslista av alla tänkbara fel inte skulle ha gjort den tydligare. Hur ska de olika domsluten förklaras? En skillnad är att säljaren i 1975 års rättsfall inte lämnat någon konkret uppgift utan sålt objektet i befintligt skick, vilket inte kan skapa någon befogad förväntan, snarare tvärtom. Men framför allt rör det sig om en attitydskillnad, speglad av den efterföljande kommentaren av ett justitieråd som deltog 1975: ”HD har infört en ny princip i svensk rätt: *pacta sunt servanda*.” Fastän köplagen är dispositiv och säljaren inte handlat svikligt, godtogs inte det tydliga villkoret om total ansvarsfrihet för säljaren i NJA 2016 s. 237, utom för garantier. Stödet finns, även mellan näringsidkare, i 36 § avtalslagen.

Begränsningar rörande påföljder med anledning av en säljares kontraktsbrott är vanliga i standardavtalsrätten. I ECE 188 p. 9.16 föreskrivs: ”Save as in this Clause expressed (att säljaren är skyldig att avhjälpa fel), the Vendor shall be under no liability in respect of defects

---

¹⁰ Se prop. 1988/89:76 s. 88.

after the risk in the Plant has passed in accordance with Clause 6, even if such defects are due to causes existing before the risk so passed. It is expressly agreed that the Purchaser shall have no claim in respect of personal injury or of damage to property not the subject matter of the Contract or of loss of profit unless it is shown from the circumstances of the case that the Vendor has been guilty of gross misconduct.” I den välkända norska skiljedomen om fartyget Wingull, NDS 1979 s. 231, lyckades säljaren inte avhjälpa felet, vilket medförde att skiljenämnden, trots den inledande solklara generella friskrivningen men med stöd i standardavtalets förarbeten, gav köparen rätt satt häva köpet och få fullt skadestånd, alltså även för indirekta skador. Friskrivningen åsidosattes således som oskälig när säljaren inte uppfyllde villkoret om avhjälpande.

I NJA 1979 s. 483 gällde ett standardavtal med följande villkor: ”Utöver vad som föreskrivs i punkt 21 (om skyldighet att avhjälpa fel) har säljaren intet ansvar för fel, även om de beror på orsak som förelåg innan risken för godsets förstörelse övergick på köparen. Säljaren är icke skyldig att till köparen utge någon som helst ersättning vare sig för personskada, skada på egendom som icke omfattas av avtalet, utebliven vinst eller annan förlust eller indirekt skada, såvida det icke framgår ... att säljaren själv gjort sig skyldig till grov vårdslöshet” (s. 285n i NJA). Friskrivningen var alltså identisk med den i ECE 188 och dåvarande NL. HD ansåg att friskrivningen omfattade bara indirekta skador, fastän första meningen omfattade alla andra påföljder än avhjälpande, och förpliktade säljaren att ersätta direkta skador men godtog friskrivningen från skyldighet att ersätta indirekta skador, eftersom en friskrivning från skyldighet att ersätta indirekta skador sades vara internationellt oomstridd. HD borde inte ha grundat domslutet på denna inskränkande tolkning utan på att en friskrivning från skyldighet att betala köparens avhjälpningskostnader eller prisskillnad vid täckningsköp är oskälig om säljaren inte avhjälpes felet (säljaren vägrade avhjälpande eftersom köparen inte ville bidra till kostnaden).

Strax före antagandet av 1990 år köplag hade de nordiska industriförbunden ändrat NL-kontrakten, så att dessa inte löd som ECE 188 utan i stället gav ersättning med högst 20 % för icke avhjälpna fel för alla slags skador, med syftet att förebygga ett totalt åsidosättande som i Wingull-domen. I NL 17 (se bilaga s. 406 ff.) har det emellertid återinförts en särskild, total ansvarsbegränsning avseende indirekta skador i p. 44 utom vid grov vårdslöshet. En sådan ansvarsbegränsning är vanlig i de flesta kommersiella kontrakt tillsammans med en kompletterande begränsning av all skadeståndsskyldighet till ett högsta belopp, som får förhandlas vid varje avtalsslut.¹¹

s. 90. Undersökning av varan före köpet

Om köparen före köpet har undersökt varan eller utan godtagbar anledning har underlåtit att följa säljarens uppmaning att undersöka den, får köparen enligt 20 § andra stycket köplagen inte som fel åberopa vad han borde ha märkt vid undersökningen, med visst undantag. I

---

¹¹ Ansvarsfriskrivningar och ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal är behandlade av Johnny Herre, Axel Calissendorff, Lars Edlund, Björn Sandvik och Trine-Lise Wilhelmsen i ett temanummer (4) i JT 2023/24 på s. 772 ff.

propositionen anges på s. 76 att bedömningen av vad köparen bort märka ska ske med utgångspunkt i den omsorg som kan krävas ”av en person i köparens ställning”.

I NJA 2020 s. 951 hävdar HD i p. 31 att om köparen anlitar en fackman (underförstått i ett fall där han själv inte har någon fackkunskap) bör bedömningen normalt utgå från vad fackmannen bort upptäcka.¹²

Uttalandet har ingen täckning i motiven utan strider mot dessa. Om köparen anlitar en fackman gör han det i eget intresse – inte för att hans rätt att kräva säljaren, vilken ofta har ett strikt ansvar för avvikelser från 17–19 §§ och i vissa fall t.o.m. en upplysningsplikt, ska försämrats och bytas ut mot ett culpaansvar för fackmannen, som dessutom kan ha mer långtgående ansvarsbegränsningar än säljaren. Det kan leda till att köpare, som gillar varan, avskräcks från att anlita en fackman.

Tingsrätten utgick i NJA 2020 s. 951 vid sin bedömning enligt 20 § andra stycket från vad köparen själv initialt bort upptäcka. Hovrättens överväganden i denna del är uteslutna i NJA-referatet; där står bara slutsatsen att felet var dolda, vilket tyder på att också hovrätten anslöt till motivuttalandet. Huruvida parterna alls tagit upp den *inte aktuella frågan* huruvida en köpare ska tillräknas vad en anlita fackman bort inse framgår inte i NJA. HD:s underlag i processmaterialet för att göra sitt uttalande om verkan av en anlita fackmans förbiseenden var således obefintligt eller åtminstone magert jämfört med motivuttalandet, som baserade sig på ett remissbehandlat betänkande. Uttalandet utgjorde inget led i målets avgörande. Det bör alltså tas med en näve salt.

Ifall en fackman anlitas och denne upplyst köparen om ett fel, blir köparen förhindrad att åberopa felet enligt 20 § första stycket.

s. 108 ff. och 257 ff. **Ersättning för köparens eget avhjälpande av fel**

Enligt 34 § tredje stycket köplagen har köparen, om säljaren inte fullgör sin skyldighet att avhjälpa ett fel, rätt till ersättning för försvarliga kostnader för att avhjälpa det.

Det anförs i propositionen (s. 128) att sådana kostnader kan ingå i ett skadestånd, men att rätten till skadestånd kan vara utesluten enligt 40 §. Rätten har därför *särreglerats*. Det betyder att rätten till ersättning enligt 34 § tredje stycket är en självständig påföljd både vad gäller förutsättningarna för sitt inträde och vad gäller omfattningen; ansvaret är strikt och försvarliga kostnader ska ersättas oavsett om rätten till skadestånd genom ett avtalsvillkor har begränsats till exempelvis ett absolut belopp eller en andel av priset.

Formuleringen i 34 § medger att köparen får ersättning även om han inte avhjälpes felet. Med en sådan tolkning kommer bestämmelsens funktion inte att garantera kontraktens fullgörelse utan blir ett alternativ till ett prisavdrag. Som framhålls i NJA 2020 s. 951 p. 48 ff. kan ett prisavdrag beräknat efter en hypotetisk avhjälpandekostnad leda till antingen en över- eller en underkompensation jämfört med en konventionell beräkning enligt 38 §. Att det ofta

---

¹² Jfr NJA 1959 s. 134 där en part tillräknades vad hans förhandlingsbiträde bort förstå på grund av större erfarenhet av förhandlingar.

blir en överkompensation framgår av att många köpare föredrar att begära ersättning för avhjälpningskostnader hellre än att begära att säljaren ska avhjälpa ett fel och kanske inte skulle ha varit villiga att betala mer än det avtalade priset även om objektet saknat felet.

I NJA 2014 s. 960 var entreprenadkontraktet ABT tillämpligt. I detta står att "avhjälpandet" (alltså i bestämd form) sker på entreprenörens bekostnad. Det innebär att rätten till avhjälpningskostnader är ett led i kontraktssenlig *fullgörelse*. HD verkade dela den uppfattningen eftersom JustR Mattsson blev dissident när han voterade för att beställaren skulle ha en ovillkorlig rätt till ersättning för beräknade avhjälpningskostnader oavsett om avhjälpande sker. HD gick inte längre än till att ett avhjälpande genom beställaren ska presumeras. Den praktiska skillnaden blir initialt obetydlig, eftersom det normalt är svårt för entreprenören att bevisa att beställaren inte kommer att avhjälpa. Men om beställaren tillerkännes beräknade avhjälpningskostnader därför att entreprenören inte lyckats motbevisa presumptionen och beställaren sedan inte avhjälpes, kan entreprenören få resning enligt 58 kap. 1 § rättegångsbalken om målet avgjorts i domstol men inte om målet avgjorts genom skiljedom, där resning inte kommer i fråga. Denna skillnad skulle bortfalla om ersättning för avhjälpningskostnader, innan avhjälpande skett, tillerkändes bara a conto. Sådan ersättning i förskott behövs, om köparen saknar likvida medel och kan ha svårt att få lån.

Ibland saknas underlag för att göra en konventionell beräkning av prisavdrag, vilket leder till att domstolarna ger köparen/beställaren ersättning för beräknade avhjälpningskostnader (se NJA 2020 s. 951 p. 52). I den nya konsumentköplagen har konsumenten emellertid fått en rätt till kostnader för avhjälpande som en alternativ beräkning av ett prisavdrag, se 5 kap. 8 § andra stycket. Bestämmelsen fanns redan i 1990 års konsumentköplag 28 §, dock med motiveringen i propositionen 1989/90:89 (s. 126) att bestämmelsen kommer i fråga framför allt när något godtagbart avhjälpande inte kommer till stånd sedan köparen har begärt att få felet avhjälpd eller sedan säljaren själv har erbjudit sig att avhjälpa det, alltså när köparen vill ha fullgörelse.

I NJA 2014 s. 960 uttalade HD att rätten till ersättning för egna avhjälpningskostnader var ett skadestånd och tillämpade ett villkor om begränsning av rätten till skadestånd. I NJA 2018 s. 653 har HD uttalat, utan att 2014 års fall nämns i domskälen, att rätten till rättning för egna avhjälpningskostnader *inte är ett skadestånd*.

Rättsfallet NJA 2018 s. 653 är viktigt även därför att HD förklarade att entreprenören ska bära kostnader för *åtkomst och återställande* inom ramen för den strikta avhjälpandeskyldigheten (således oavsett om han är skadeståndsskyldig och om skadeståndsskyldigheten är begränsad i avtalet till belopp eller på annat sätt), även om entreprenören/säljaren inte kunnat råda över hur varan placerats, byggts in e.d. Dessa kostnader läggs i NL 17 p. 30 på köparen.¹³

---

¹³ Se i boken s. 109 vid not 101 f.

s. 136 ff. Rådighetsfel

I NJA 1997 s. 629 uttalade HD att 4 kap. 18 § JB är tillämplig endast om ett myndighetsbeslut om rättelse meddelats avseende den sålda fastigheten eller förväntas inom den närmaste tiden efter köpet. Att en byggnad uppförts utan bygglov innebar således inget rådighetsfel enligt nämnd bestämmelse. HD tycks ha menat att en köpare, som inte förelagts riva en byggnad och liksom säljaren utnyttjar kommunens dåliga tillsyn, inte ska ha kompensation från säljaren. Prejudikatet ledde till att det i 11 kap. 64 § plan- och bygglagen (PBL) infördes en bestämmelse om att avsaknaden av ett tillstånd *enligt PBL* ska ge köparen rätt till påföljd, dock inte skadestånd. Ändringen borde ha gjorts i JB och ha omfattat även andra saknade tillstånd, t.ex. avsaknad av strandskyddsdispens enligt miljöbalken 7 kap.

s. 146–153. Sakrättslig bakgrund till rättsliga fel

Frågan när en säljare, som förbehållit sig äganderätt eller återtaganderätt till en vara såld på kredit, ska anses ha medgett köparen rätt att förfoga över varan för egen räkning före betalning till säljaren, så att förbehållet blir sakrättsligt ogiltigt, fick prövningstillstånd i målet NJA 2009 s. 79. Eftersom varan inte var såld utan besittaren (formellt en leasetagare) bara fått en optionsrätt, blev den dispenserade frågan inaktuell. Den kom i stället upp i NJA 2019 s. 195. Utgången blev den förväntade, eftersom köparens konkursbo inte styrkt att köparen haft en vare sig uttrycklig eller underförstådd fri förfoganderätt före betalning.¹⁴

s. 159 ff. Talan mot gäldenär i ett bakre led. Kopplade kontrakt

Enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen ska den som av uppsåt eller vårdslöshet vållar personskada eller sakskada ersätta skadan. Det *krävs inte* att skadevällaren och den skadelidande har ett avtalsförhållande med varandra utan rätten är *utomobligatorisk*.

Denna regel tillämpas enligt 1 kap. 1 § dock inte om annat är särskilt föreskrivet eller *föranleds av avtal* eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden.

I not 11 på s. 161 i boken nämns bl.a. rättsfallen NJA 2007s. 758 och NJA 2014 s. 760.

I NJA 2007 s. 758 hade en beställare gått med på att hans medkontrahent, en generalentreprenör (GE), skulle ansvara med högst 15 % av kontraktssumman om det inte förelåg grov vårdslöshet. Samma avtal träffades mellan GE och en underentreprenör (UE). Sedan UE vårdslöst orsakat en vattenskada på beställarens egendom, väckte beställaren talan mot UE och yrkade på utomobligatorisk grund att skadan skulle ersättas till 100 %. HD inventerade alla prejudikat där någon på utomobligatorisk grund krävt gäldenären i ett bakre led på ersättning för hela skadan, när det funnits hinder att få hela skadan ersatt från medkontrahenten. Med *ett* undantag fann HD att sådan talan inte bifallits och ogillade talan med hänvisning till avtalet mellan beställaren och GE. Det är uppenbart att HD hade bedömt saken

---

¹⁴ I enlighet med ett utlåtande jag skrivit och säljaren ingett.

på samma sätt om det i stället hade varit en talan mot en underleverantör vid två kopplade köpeavtal, eftersom HD eftersökt en allmän princip bland tidigare prejudikat.¹⁵

I NJA 2014 s. 760, som handlade om frågan huruvida beställaren av en transporttjänst kunde kräva ersättning från medkontrahentens kontraktsmedhjälpare, en undertransportör vars personal hade stulit den transporterade egendomen, ansåg HD i sina rättsliga utgångspunkter att rätten att få ersättning enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen var utesluten *endast* om den skadelidande och hans medkontrahent slutit ett *tredjemansavtal* i direkt syfte att avskära möjligheten att kräva gäldenären i ett bakre led. Vid avgörandet av målet återkom HD inte till frågan om den skadelidande slutit ett tredjemansavtal med sin medkontrahent till skydd för undertransportören. I stället noterade HD att det slutits ett annat avtal, ett kommissionsavtal, mellan beställaren och medkontrahenten. Därefter uttalade HD att när beställaren (kommittenten) tagit kommissionärens rätt mot undertransportören i anspråk (se 57 § kommissionslagen) var beställaren bunden av de invändningar som undertransportören hade rätt att göra gällande mot kommissionären (p.21), i fallet preskription enligt ett avtal om korttidspreskription.

Många anser nog att NJA 2007 s. 758 därmed är överspelat.

I själva verket bekräftar domslutet i NJA 2014 s. 760 rättsgrundsatsen i NJA 2007 s. 758, nämligen att *även andra avtal än tredjemansavtal* kan föranleda att den skadelidande inte kan kräva gäldenären i ett bakre led på utomobligatorisk grund. Observera att beställaren *inte* åberopade medkontrahentens (kommissionärens) rätt mot undertransportören som grund för sin talan. Jag förmodar att allmänheten är mer intresserad av hur HD avgör sina mål än av vad HD säger vara gällande rätt som inte ska tillämpas.¹⁶

Eftersom det i alla avtalsled fanns en bestämmelse om ettårspreskription och längre tid än ett år förflutit sedan undertransportörens personal stulit den transporterade egendom, och det enligt HD inte finns någon allmän rättsprincip om att avtal om korttidspreskription genombröts vid otillbörligt handlande (p. 21), ogillades beställarens talan. Bestämmelsen i 33 § köplagen och andra kontraktuella lagar skulle tydligen inte vara en allmän rättsprincip.

---

¹⁵ HD:s uttalande i p. 11 i NJA 2014 s. 760 är mot denna bakgrund minst sagt anmärkningsvärt.

¹⁶ "En allmän rättsprincip, som inte gäller på regelplanet"? Jfr dissensen i NJA 2009 s. 41, där majoriteten höll sig till vad som gällde på regelplanet, bl.a. en färsk lagbestämmelse, fastän den allmänna principen hade förespråkare även i majoriteten.

s. 225 ff. Konsumentköplagen, allmänt

Som redan nämnts gäller sedan 1 maj 2022 en ny konsumentköplag i enlighet med proposition 2021/22:85. Paragrafnumreringen överensstämmer med lagrådsremissens. Det finns några mindre omformuleringar av lagtexten, vilket gör att **den slutliga lagtexten bör läsas parallellt med boken**. Vissa av omformuleringarna är föranledda av denna boks 7:e upplaga, vilket gör att förslagen där är överspelade. Nothänvisningar till lagrådsremissen motsvaras av text i propositionens författningskommentar.

s. 231 f. Näringsidkares förmedling av konsuments köp

Enligt 1 kap. 4 § konsumentköplagen gäller lagen även när *säljaren inte är en näringsidkare, om konsumentens köp förmedlas för säljaren av en näringsidkare*. I sådana fall svarar båda (solidariskt) för de skyldigheter som en näringsidkare har enligt konsumentköplagen.

Det betyder att om en näringsidkare förmedlar en vara *i en privat ägares namn, alltså som fullmäktig för säljaren*, så blir näringsidkaren ansvarig för fullgörelsen trots att en fullmäktig normalt inte ansvarar för avtalets fullgörelse (se 25 § avtalslagen e contrario). Uppdragsgivaren/säljaren är ansvarig för fullgörelsen enligt 10 § avtalslagen, men på grund av 1 kap. 4 § konsumentköplagen gäller konsumentköplagens regler för ansvaret även om uppdragsgivaren inte är näringsidkare. För uppdragsgivaren är det alltså bättre att sälja en inbytesbil till bilföretaget (med ansvar enligt köplagen) vid köp av en ny bil än att låta näringsidkaren förmedla inbytesbilen som fullmäktig. – Bestämmelsen är övertagen från 1990 års konsumentköplag och syftar till att skydda konsumenter som förbiser avtalslagens konsekvenser ifall näringsidkaren skriver på avtalet som fullmäktig. Näringsidkaren ska inte heller kunna utnyttja avtalslagens regler om fullmakt till undgående av ansvar genom att anlita bulvaner som uppdragsgivare.¹⁷

Skulle näringsidkaren sälja varan i eget namn men för en privat uppdragsgivares räkning, ett fall som inte behandlas i lagmotiven, ansvarar näringsidkaren *som part* för fullgörelsen enligt 1 § kommissionslagen och 1 kap. 3 § första stycket konsumentköplagen. Däremot har näringsidkaren inget ansvar enligt 1 kap. 4 §, eftersom uppdragsgivaren inte är säljaren i förhållande till köparen/konsumenten utan bara uppdragsgivare. Uppdragsgivaren (kommittenten) har inget personligt ansvar mot köparen/konsumenten, om uppdragsgivaren inte är näringsidkare, se 24 § kommissionslagen. Däremot blir köparen omedelbart ägare till köpeobjektet, om detta är en (individuellt) bestämd vara, se 23 § kommissionslagen.

Andra meningen på s. 232 ("Men i ... 4 § konsumentköplagen") ska strykas.

s. 47 ff. Fullgörelse vid dröjsmål

Med tanke på den osäkerhet som råder rörande elpriser ingår många köpare ett avtal till fast pris för en längre period. Detta har inte hindrat elleverantörer att säga upp avtalen när priserna på spotmarknaden gjorde det olönsamt att fullgöra fastprisavtalet. Saken ska bedömas enligt 23 § köplagen även om köparen är en konsument, eftersom el inte är en lös sak. Eftersom el finns att tillgå och köparen inte har lättare än säljaren att förvärva el, är

---

¹⁷ Se prop. 1989/90:89 (s. 30 f. och 61 f.

säljaren inte befriad från fullgörelse. Om säljaren vägrar leverera, måste köparen göra ett täckningsköp och kräva säljaren på skadestånd. Denne invänder då kanske att prisstegringen beror på en händelse utom hans kontroll – Putins ”specialoperation” som han inte kunde förutse och inte heller skäligen kan undanröja – och att han därför vore befriad från skadeståndsskyldighet enligt 27 §. Invändningen bör inte godtas, även om orsaken låg utom säljarens kontroll. Det är fråga om ett ömsesidigt riskavtal, där säljaren hade tjänat på avtalet om den ryska invasionen inte ägt rum. Man kan hävda att 27 § köplagen är dispositiv enligt lagens 1 § och att det får anses avtalat att säljaren ska stå risken för alla prisökningar som inte uttryckligen undantagits.

s. 245 ff. **Fel på varan**

Huvuddragen i felreglerna är värda en översiktlig kommentar.

Som framgår av boken finns en katalog om vad en konsument kan kräva rörande varans egenskaper i 4 kap. 1–4 §§. Om varan avviker från något av dessa krav är den felaktig (se 5 §). Därefter finns fler grunder för fel i 6–13 §§. Vid fel enligt 2 eller 4 § upphävs näringsidkarens ansvar inte av att konsumenten känt till eller borde ha känt till felet, utan näringsidkaren måste vid köpet ha informerat konsumenten om avvikelsen och konsumenten måste uttryckligen och separat ha godkänt den (6 §). Eftersom konsumentköplagen är tvingande till konsumenternas förmån, leder en försäljning i befintligt skick inte till lindrigare ansvar för säljaren.

s. 249 ff. **Näringsidkarens ansvar för fel**

Under denna rubrik i lagen finns några paragrafer som innehåller *tidsbestämningar*, nämligen vilken tidpunkt man ska utgå från när det bedöms om varan är felaktig, under hur lång tid näringsidkaren ansvarar för fel och inom vilken tid en reklamation måste göras. I avsnittet finns ingen motsvarighet till 30 § köplagen, men ett sådant undantag från säljarens felansvar bör ändå gälla, om det beror på konsumenten att varan är felaktig vid den avgörande tidpunkten.

Ett fel ska enligt 4 kap. 14 § ha *funnits åtminstone in nuce vid avlämnandet* (jfr 21 § köplagen) och medför i så fall *ansvar* om felet *visar sig inom tre år från avlämnandet*.

Eftersom det kan vara svårt för en köpare att bevisa att ett fel fanns vid avlämnandet, har det införts en *presumptionsregel* i 4 kap. 17 §. Fel som visar sig inom två år från ansvarstidens utgång ska anses ha förlegat vid avlämnandet och medföra ansvar, om näringsidkaren inte visar *något annat*, d.v.s. att avvikelsen från kontraktsenligt skick uppstått senare, eller om ett ursprungligt fel är *oförenligt med varans eller felets art*, t.ex. att den köpta frukten är så rutten att den inte kan ha varit färsk och kontraktsenlig vid avlämnandet. Se NJA 2013 s. 524, där det också framhålls att 17 § inte avgör vilket beviskrav som gäller, att det kan vara svårt för näringsidkaren att styrka när orsaken till avvikelsen från kontraktsenligt skick uppkom och att *motbeviskravet* därför kan vara *lägre* än ”visa/styrka”.

Fel måste *reklamerats* inom tid som anges i 5 kap. 2 §, alltså inom skälig tid från det köparen *bort märka* felet, med tillägget att en reklamation inom två månader från det att konsumenten *märkt* felet alltid är gjord i tid. Enligt dessa regler om reklamationstid skulle reklamation i vissa

fall kunna vara rättidig många år efter avlämnandet. Därför *preskriberas* felansvaret två år efter ansvarstidens utgång. Ett fel som visar sig omedelbart före ansvarstidens utgång kan dock reklameras inom skälig tid eller två månader därefter. Slutligen innehåller 2 § ett undantag motsvarande 33 § köplagen.

s. 253 f. **Garantier**

Flera remissyttranden från näringslivet hade yrkat att ansvarstiden inte skulle vara längre än två år (som i köplagen 32 § 2 st.) med det illistiga argumentet att en treårig ansvarstid kan komma att minska förekomsten av frivilliga, långa *garantier*. Eftersom konsumentköplagen är tvingande till konsumenternas förmån, gäller under alla förhållanden ett gott konsumentskydd under den legala ansvarstiden på tre år, och näringsidkare kan för att vinna konkurrensfördelar lämna tilläggsgarantier. Vid frivilliga, mer långtgående garantier kan näringsidkaren uppställa villkor, t.ex. om regelbunden service på märkesverkstad – en viktig inkomstkälla för näringsidkaren. Det var nog detta som invändningarna mot en förlängd ansvarstid egentligen handlade om.

s. 330 ff. **Obehörig användning av betalinstrument**

I NJA 2021 s. 1017 lämnade A.E. sin e-legitimation, ett BankID, med tillhörande kod, till sin dåvarande sambo S.J. Syftet var att S.J. skulle hjälpa honom att betala hans del av hushållets räkningar. Utan A.E:s tillstånd använde S.J. e-legitimationen till att ta ett lån i A.E:s namn hos Svea Ekonomi. Bolaget betalade ut lånebeloppet, 20 000 kr, till A.E:s konto, varefter S.J. förde över delar av beloppet till ett eget konto. Frågan i målet var i första hand om A.E. genom anförtroendet av sitt BankID gett S.J. behörighet att binda honom mot Svea Ekonomi och om han därför var skyldig att infria lånet, eftersom Svea Ekonomi inte bort inse att S.J. saknade befogenhet (se 11 § första stycket avtalslagen). HD kom fram till att det förelåg en tillitsfullmakt enligt NJA 2014 s. 684 och förpliktade A.E. att infria låneskulden.

Svea Ekonomi hade naturligtvis befogad tillit till att betalinstrumentet användes av A.E. eller med dennes samtycke. Men HD kunde alternativt ha grundat domslutet på en direkt eller analog tillämpning av 10 § andra stycket avtalslagen om ställningsfullmakt, som HD berörde i p. 17. Denna analogi var föreslagen i mitt betänkande App to date, Ds 2001:31 s. 123 ff.¹⁸

Vid tillämpning av tillitsfullmakt bör HD enligt min och flera andras mening hålla fast vid NJA 2013 s. 659, som återspeglar gällande principer i avtalslagen och Europa avseende uttryckliga och konkludenta viljeförklaringar, medan NJA 2014 s. 684 avviker från sådana principer. Det finns inget tilläggskrav i 32 § 1 st. (som visserligen handlar om "viljeförklaringar") om att den som gör ett misstag måste ha insett att hen gör ett misstag som kan vilseleda tredje man (p, 19).¹⁹ Skulle ett sådant krav uppställas är det inte längre fråga om ett misstag utan om svek,

---

¹⁸ Betänkandet handlar om huruvida regler om avtalsslut behöver anpassas till modern teknik. – Rättsfallet är kommenterat av Alexander Unnersjö i JT 2022/23 s 647 f. och Marianne Rødvei Aagaard i SvJT 2024 s. 323 ff.

¹⁹ HD:s hänvisningar i p. 19 till 6 § 2 st. och 19 § avtalslagen avser en annan situation, nämligen då tredje man *inte* har fog för att tro att fullmakt (fortfarande) finns men fullmaktsgivaren ändå måste varna tredje man.

och 32 § 1 st. skulle kunna strykas i avtalslagen. Införandet av tilläggsrekvisitet i 2014 års fall strider mot 10 § 2 st. avtalslagen om ställningsfullmakt, mot praxis rörande s.k. kombinationsfullmakter och toleransfullmakter samt mot NJA 1974 s. 706.²⁰ Punkterna 23 och 39 är alltså överflödiga i Svea Ekonomi-fallet.

Observera att de maxbelopp, som skyddar en kontohavare, om kontohavaren har handskats ovarsamt med koden till ett betalinstrument och därmed möjliggjort ett obehörigt uttag, inte är tillämpliga om en bedragare förmår en kontohavare att själv göra en utbetalning. Skäl finns för att bankerna ska bära en del av kontohavarens förlust även i detta fall, så att bankerna får ett kraftigt incitament att motverka sådana förluster, även om det skulle något fördröja internettransaktioner, men regeringen har hittills nöjt sig med att vara bekymrad.

s. 338 ff. Uppsägning av återförsäljaratal

I NJA 2018 s. 19 har avgjorts att återförsäljare, vid uppsägning av ett långvarigt återförsäljaravtal utan villkor om uppsägningstid, som utgångspunkt har rätt till en *uppsägningstid* om sex månader. Det innebär en marginell, tvisteförebyggande precisering av NJA 2009 s. 672, där den skäliga uppsägningstiden med stöd av samma laganalogier blev tre månader. Notera att HD 2009 hänvisade till omständigheterna i målet för att komma fram till att den skäliga uppsägningstiden var tre månader i stället för de åberopade lagarnas utgångspunkt sex månader.

Vidare avgjordes att en återförsäljare vid avtalets upphörande enligt utfyllande rätt inte har rätt till goodwill-ersättning (avgångsvederlag) som en handelsagent och kommissionär, utom om det finns ett särskilt starkt skyddsbehov, exempelvis när återförsäljaren haft en osjälvständig ställning (p. 19).

s. 343 ff. Kommission

Av 1 § kommissionslagen framgår att lagen är tillämplig när någon rättshandlar i eget namn för annans räkning. Huruvida rättshandlandet sker för egen eller annans *räkning* bestäms av avtalet mellan mellanmannen och uppdragsgivaren. Hur fördelas vinsten eller förlusten? Särskilt viktigt är att mellanmannen vid försäljningskommission inte ska vara skyldig att köpa osålda varor; om han har sådan skyldighet är det inte kommission utan köp i fast räkning. Men

---

²⁰ Se min artikel i SvJT 2020 s. 323 ff. med hänvisning till tidigare artiklar av Konrad Lundberg och Ola Svensson. I Lindsjogs replik i SvJT 2020 s. 785 ff. anförs att om tilläggsrekvisitet inte funnes, skulle en tysk turist på en fiskauktion i Göteborg på grund av ett lokalt handelsbruk anses acceptera och bli bunden av ett utrop om han nyper sig i örsnibben. Han klarar sig emellertid, eftersom handelsbruk inte binder konsumenter och eftersom ett nyp i örsnibben inte generellt innebär en accept. En fiskhandlare i Göteborg skulle däremot bli bunden av nypet även om han inte kände till handelsbruket. Den som parkerar en bil på mark där det är tydligt skyltat att parkeringen är avgiftsbelagd blir tvungen att betala avgiften, oavsett om parkeringen är en viljeförklaring och oavsett om han insett att markägaren har fog för att uppfatta parkeringen som en accept (kan bli vilseledd); parkeringen tolkas som en accept och det räcker. Skulle den som parkerar inte ha accepterat, har han tagit annans mark i anspråk utan rättsgrund, jfr NJA 1993 s. 13). Diskussionen av NJA 2014 s. 684 med många inlägg finns redovisad i J. Bergs avhandling Fullmakten och dess uppkomst och i Ola Svenssons anmälan i SvJT 2024 s. 853 ff. Se även Unnersjö i JT 2022/23 s. 647 ff. och Lundberg i JT 2023/24 s. 227 ff.

ofta blir det fråga om en problematisk helhetsvärdering, se NJA 2000 s. 685, NJA 2009 s. 889 (likartat 1980 års fall men med annan, förvånande utgång) och NJA 2012 s. 419. I mitt tillägg i NJA 2009 s. 79 har jag rekommenderat att svensk rätt slopar regeln om äganderätts- och återtaganderättsförbehålls ogiltighet när köparen fått rätt att förfoga över varan före full betalning. Förbehållet skulle då gälla i de varor som finns kvar. Rättsläget skulle komma att överensstämja med de flesta övriga EU-länders, och det skulle inte längre behöva bedömas om förfogandemedgivande lämnats (jfr NJA 2019 s. 195). Tillverkare, importörer och grossister kommer att sälja varorna till detaljisterna med äganderättsförbehåll i stället för att ingå svårbedömda "kommissionsavtal" med huvudsakligt syfte att få separationsrätt enligt 23 § 1 st. kommissionslagen.

För svaret på frågan om för vems *räkning* en mellanman handlar är det *irrelevant* vilken kännedom tredje man har om kommissionsavtalets (uppdragets) innebörd.

Huruvida rättshandlandet sker i mellanmannens eget eller huvudmannens *namn* avgör vem som blir part i avtalet med tredje man (kommissionärsavtalet). Här gäller en presumtion för att rättshandlandet sker i eget namn, varför mellanmannen måste göra klart för tredje man att annan är part för att mellanmannen ska undgå att bli part och ansvarig för fullgörelsen. I NJA 2014 s. 978 har de två begreppen "namn" och "räkning" emellertid betraktats som synonyma vid tolkningen av ett uttalande i avtalslagens motiv till avtalslagens fullmaktskapitel (se p. 10 f.), fastän motivuttalandet endast gällde frågan om i vems namn rättshandlingen företagits.

I Svea hovrätts dom 22021-04-13, mål T 3802-21, hade ett eventbolag uppdragit åt ett konserthusbolag UKK att dels hyra ut sin lokal, dels sälja biljetter till konserten. Evenemanget måste ställas in på grund av pandemin. Biljettköpare krävde UKK på återbetalning. Med stöd av ett professorsutlåtande ansåg hovrätten (men inte tingsrätten) att UKK måste utge uppburna biljettintäkter till eventbolaget (i konkurs) eftersom UKK handlat för eventbolagets *räkning* och det inte träffats något tredjemansavtal till förmån för biljettköparna.

Det avgörande var emellertid om UKK, inom ramen för uppdraget, hade handlat i eget namn, vilket ska presumeras, och därmed blivit part och återbetalningsskyldig – även gentemot de biljettköpare som ännu inte krävt återbetalning.²¹ I så fall skulle UKK liksom andra kommissionärer ha säkerhet i mottagna biljettintäkter i form av kvittnings- eller panträtt tills behovet av säkerhetsrätt upphört.²²

Rättsfallet aktualiserade även frågan om regeringens förbud mot folksamlingar, fattat efter avtalens ingående, var säljarens eller köparens risk. Ska m.a.o. "rådighetsdröjsmål" jämföras

---

²¹ NJA II 2015 s.190. Hovrätten ansåg trots presumtionen att UKK hade bevisbördan för att UKK blivit part.

²² Att HD i NJA 2019 s. 935 ansett att redovisningsgäldenärer har retentionsrätt i stället för (kvittningsrätt eller) panträtt är svårbegripligt, särskilt som HD i rättsfallet utgick från 15 § kommissionslagen. Vid retentionsrätt måste redovisningsgäldenären, utom vid konkurs där en retentionsrätt är jämställd med panträtt, vid utebliven betalning av arvudet skaffa sig en exekutionstitel mot huvudmannen och sedan begära utmätning i medlen på eget klientmedelskonto i stället för att i enlighet med 16 § kommissionslagen realisera panten genom att driva in fordringen, d.v.s. lyfta medlen på klientmedelskontot, vilket dessutom är likvärdigt med kvittning.

med rådhetsfel?²³ Det ska tilläggas att det pågick flera parallella processer i andra tingsrätter-hovrätter.

UKK överklagade till HD, som ansåg att frågorna saknade prejudikatintresse.

s. 342 not 14. Hänvisningen ska vara till 36 § avtalslagen.

s. 343 vid not 8. 27 § gäller även civil kommission, men undantaget i 27 § gäller inte vid civil kommission.

s. 343 ff. **Sakrättsligt skydd vid inköpskommission. Dold äganderätt**

Egendom kan köpas i eget namn för annans räkning. Ett skäl kan vara att kommittenten inte vill uppträda utåt exempelvis för att det skulle kunna höja inköpspriset, ett annat att kommittenten vill dölja tillgångar för sina borgenärer, ett tredje att det för kommittenten är ett effektivt sätt att organisera sin verksamhet genom kommissionärsbolag i stället för divisioner inom ett aktiebolag.²⁴ I äktenskap och samboförhållanden är det vanligt att egendom köps för gemensam räkning, d.v.s. delvis för annans räkning. Vid köp av sommarstuga i annan kommun ger det skattefördelar om den fattiga sambon köper och blir lagfaren. Den rika, som ska betala räntorna, får nämligen göra skatteavdrag bara om hen inte äger fastigheten.

Om objektet är lös egendom blir kommittenten omedelbart ägare, kommissionslagen 23 § 2 st., exempelvis till 100 eller 50 %.

I NJA 2020 s. 384 hade A köpt en *bostadsrätt* i eget namn men, som det ansågs, för maken B:s räkning, eftersom han finansierat förvärvet utan att en gåva till A var avsedd. Antagligen ville B dölja sina tillgångar för borgenärerna. Frågan var om bostadsrätten kunde beläggas med kvarstad (jfr utmätning) för B:s skulder, vilket förutsatte att B var ägare till bostadsrätten (4 kap. 17 § utsökningsbalken). Eftersom en bostadsrätt är lös egendom var kommissionslagen direkt tillämplig, och utgången var redan därför självklar: B var ägare enligt 1 § och 23 § 2 st. kommissionslagen. Därtill kom att Fondkommissionsutredningen hade övervägt att undanta bostadsrätter från kommissionslagens tillämpningsområde, så att de principer som tillämpas vid kommissionsköp av fast egendom skulle kunna tillämpas, men *inte* lagt fram sådant förslag, varefter regeringen instämde i bedömningen. En stor mängd finansiärer av köp av bostadsrätter, som låtit annan framträda som köpare, har förlitat sig på lagtexten och förarbetena. Domen kunde ha skrivits på tio rader (se p. 28 och 29), varigenom allmänheten hade fått en kort och glasklar bekräftelse av rättsläget.

HD skrev emellertid först utförligt om rättsläget vid kommissionsköp av fast egendom (p. 18–24), där kommittenten inte blir ägare utan bara får en rätt mot kommissionären att bli ägare, en rätt som inte har sakrättsligt skydd innan kommissionären har överlåtit fastigheten till kommittenten eller denne har fått sin obligationsrätt fastslagen i dom i ett mål med kommissionären som svarande. Fram tills så sker sägs kommittenten ha en dold äganderätt;

---

²³ Se om risken vid rådhetsfel i boken på s. 136 ff.

²⁴ Se närmare i SOU 1988:63 Kommission och dylikt.

uttrycket är inte så lyckat, eftersom kommittenten fram till manifesteringen inte har någon äganderätt alls i den mening som avses i utsökningsbalken 4:17 och konkurslagen 3:3.

Inte heller här är platsen att behandla kommissionsköp av fast egendom. Låt mig dock framhålla att det inte finns några sakrättsliga principer som talar mot att kommittenten där omedelbart blir ägare. En köpare av fast egendom får skydd mot säljarens borgenärer genom avtalet utan att ens ha sökt lagfart. Formkravet vid fastighetsköp utgjorde inget bekymmer i bostadsrättsfallet, trots att formkravet är identiskt. Därtill kommer att den som ansvarar mot säljaren enligt kommissionsprinciper har angetts i köpehandlingen och undertecknat den. Den som i god tro förvärvar äganderätt eller panträtt i en fastighet från den som har lagfart skyddas genom 18 kap. 1 respektive 2 § JB. Om allmänna sakrättsliga principer ska åberopas, blir resultatet att kommittenten vid köp av lös egendom inte borde omedelbart bli ägare, eftersom köpare av lös egendom inte får sakrättsligt skydd förrän någon åtgärd vidtagits som ger förvärvet publicitet (tradition, registrering eller denuntiation), men till lös egendom blir kommittenten ändå omedelbart sakrättsligt skyddad ägare enligt 23 § 2 st. kommissionslagen. Skälet till att kommittenten inte omedelbart får sakrättsligt skydd vid kommissionsköp av fast egendom måste alltså vara något annat än allmänna sakrättsliga principer eller formkravet. Det skulle kunna vara att fast egendom anses vara det viktigaste utmätningsojektet och att det därför ska vara lätt att identifiera ägaren, varefter utmätningen inte ska kompliceras med några invändningar om att den lagfarnas köp skett för annans räkning.

s. 347 tredje stycket rad 5. Texten ska lyda: ”... *för kommittentens räkning* ...”